

Limba și literatura română

Manual pentru clasa X - a

Eugen Simion
(coordonator)

Florina Rogalski

Diana Hărtescu

Daniel Cristea-Enache

Corint

CUPRINS

Capitolul I

FORME ALE NARAȚIUNII

Forme incipiente ale prozei literare

- *Legenda istorică*
Ion Neculce, *O samă de cuvinte* 8

Proza scurtă

- *Basmul cult*
Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb* 13
- Producerea mesajelor orale și scrise
- Exprimarea orală (I). Dialogul 18
- *Nuvela*
Costache Negruzzu, *Alexandru Lăpușneanul* 20
- Mihai Eminescu, *Sărmanul Dionis* 25
- Exprimarea orală (II). Monologul 32
- Ioan Slavici, *Moara cu noroc* 33
- Exprimarea scrisă. Tipuri de texte (I) 38
- Mircea Eliade, *La tigânci* 40
- Exprimarea scrisă. Tipuri de texte (II) 47
- *Povestirea*
Mihail Sadoveanu, *Hanu-Ancuței (Fântâna dintre plopi)* 48
- Exprimarea scrisă. Tipuri de texte (III) 54
- Vasile Voiculescu, *Pescarul Amin* 56

Niveluri de constituire a mesajului. Nivelul fonetic, ortografic și de punctuație 62

Romanul

- *Romanul tradițional*
Nicolae Filimon, *Ciocoi vechi și noi* 64
- Niveluri de constituire a mesajului. Nivelul morfosintactic (I) 69
- *Romanul realist*
Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraților* 71
- Niveluri de constituire a mesajului. Nivelul morfosintactic (II) 80
- *Romanul simbolic*
Mihail Sadoveanu, *Baltagul* 82

EVALUARE SEMESTRIALĂ 91

- *Romanul modernist*
Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* 92

Niveluri de constituire a mesajului. Nivelul lexico-semantic (I) 99

- *Romanul clasicizant*
G. Călinescu, *Enigma Otiliei* 100

Niveluri de constituire a mesajului. Nivelul lexico-semantic (II) 106

- *Romanul realist modern*
Marin Preda, *Morometii* 107
- *Romanul subiectiv*

Nicolae Breban, *Îngerul de gips* 113

Niveluri de constituire a mesajului. Nivelul lexico-semantic (III) 117

COMPUNERE DE SINTEZĂ (I): Evoluția prozei în cultura română 119

Capitolul al II-lea

POEZIA

Lirica de la 1848

Vasile Alecsandri, *Mezul iermei* 124

Lirica romantică

Mihai Eminescu, *Floare albastră* 126

Povestea codrului 130

O, mamă... 132

Niveluri de constituire a mesajului. Nivelul lexico-semantic (IV) 135

Prelungiri ale romantismului și ale clasicismului

George Coșbuc, <i>Decebal către popor</i>	137
Octavian Goga, <i>Dimineată</i>	140

Lirica simbolistă

George Bacovia, <i>Rar</i>	143
<i>Vals de toamnă</i>	145

Lirica modernistă

Ion Barbu, <i>Copacul</i>	147
<i>Timbru</i>	149

Niveluri de constituire a mesajului. Nivelul stilistic-textual (I) 151

Lucian Blaga, <i>Limiste</i>	153
<i>Dăți-mi un trup, voi munților</i>	156

În marea trecere 158

Tudor Arghezi, <i>Cântare</i>	160
<i>Descântec</i>	163

Cina 165

Niveluri de constituire a mesajului. Nivelul stilistic-textual (II) 167

Lirica neomodernistă

Ştefan Aug. Doinaș, <i>Mistrețul cu colții de argint</i>	169
Nichita Stănescu, <i>La-nceputul serilor</i>	172

<i>N-ai să vii</i>	174
Marin Sorescu, <i>Popice</i>	179

Rânduilei

Niveluri de constituire a mesajului. Nivelul stilistic-textual (IV) 184

COMPUNERE DE SINTEZĂ (II): Evoluția poeziei în cultura română 185

Capitolul al III-lea

CRITICA LITERARĂ

Critică de direcție

Titu Maiorescu, <i>Comediile d-lui I.L. Caragiale</i>	190

Critică estetică și imperativul moral

E. Lovinescu, <i>Cariera mea de critic</i>	192
Receptarea mesajelor orale și scrise. Receptarea diverselor tipuri de mesaje	195

Critică erudit-impresionistă

G. Calinescu, <i>Cronicile optimistului</i>	197
Niveluri ale receptării. Nivelul fonetic, ortografic și de punctuație; nivelul morfosintactic	200

COMPUNERE DE SINTEZĂ (III): Evoluția criticii literare 203

Capitolul al IV-lea

DRAMATURGIA

Comedia de moravuri și de caractere

Ion Luca Caragiale, <i>O noapte furtunoasă</i>	206

Drama istorică romantică

Barbu Ștefănescu Delavrancea, <i>Apus de soare</i>	209
Niveluri ale receptării. Nivelul lexico-semantic și cel stilistic-textual (I)	213

Parabola istorică modernă

Marin Sorescu, <i>A treia teapă</i>	215
Niveluri ale receptării. Nivelul stilistic-textual (II); nivelul nonverbal și paraverbal	219

COMPUNERE DE SINTEZĂ (IV): Evoluția dramaturgiei în cultura română 221

EVALUARE SEMESTRIALĂ 224

Capitolul I

Forme ale narării

Forme incipiente ale prozei literare

- *Legenda istorică*
Ion Neculce, *O samă de cuvinte...*

Proza scurtă

- *Basmul cult*
Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*
- *Nuvela*
Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul*
Mihai Eminescu, *Sărmanul Dionis*
Ioan Slavici, *Moara cu noroc*
Mircea Eliade, *La tigânci*
- *Povestirea*
Mihail Sadoveanu, *Hanu-Ancuței*
(*Fântâna dintre plopi*)
Vasile Voiculescu, *Pescarul Amin*

Romanul

- *Romanul tradițional*
Nicolae Filimon, *Ciocoii vechi și noi*
- *Romanul realist*
Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*
- *Romanul simbolic*
Mihail Sadoveanu, *Baltagul*
- *Romanul modernist*
Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*
- *Romanul clasicizant*
G. Călinescu, *Enigma Otiliei*
- *Romanul realist modern*
Marin Preda, *Morometii*
- *Romanul subiectiv*
Nicolae Breban, *Îngerul de gips*

Semănătorul de istorii și legende

Ion Neculce

Coordonate ale vieții și operei

Fiu al lui Ienache Neculce și al Catrinei Cantacuzino, Ion Neculce (aproximativ 1672–1745) a avut parte de o copilărie zbuciumată, familia refugiindu-se în Muntenia, la stolnicul Constantin Cantacuzino. Reîntors în Moldova, intră în viața publică, îndeplinind funcții importante, precum cele de postelnic, spătar, caimacan (locuitor de domn), mare hatman și mare vornic. Existența sa a fost plină de elemente dramatice și de schimbări neașteptate ale sorții: de la situația de caimacan va ajunge pribeag, după încheierea domniei lui Dimitrie Cantemir, trăind în Rusia vreme de nouă ani, până în 1720. A fost mare spătar, sfetnic apropiat și hatman al lui Dimitrie Cantemir.

►►

**O samă de cuvinte
ce sunt auzite din om în om,
din oameni vecchi și bătrâni,
și în „Letopisē” nu sunt scrise...**

(fragmente)

III. Ștefan-vodă cel Bun, când s-au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras cu arcul Ștefan-vodă dintr-un vârvu de munte ce este lângă mănăstire. Și unde au agiunsu săgeata, acolo au făcut prestolul în oltariu. Și este mult locu de unde au tras până în mănăstire. Pus-au și pe trii boierenași de au tras, pre vătavul de copii și pre doi copii din casă. Deci unde au cădzut săgeata vătavului de copii au făcut poarta, iar unde au cădzut săgeata unui copil din casă au făcut clopotnița. Iar un copil din casă dzu să fie întrecut pe Ștefan-vodă și să-i fie cădzut săgeata într-un delușel ce să cheamă Sion, ce este lângă mănăstire. Și este sămnă un stâlpă de piatră. Și dzic să-i fie tăiat capul acolo. Dar întru adevăr nu să știe, numai oamenii așe povestescu. Fost-au și bisericuță de lemn întru acel delușel și s-au răsipit, fiind de lemn. Și așe au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăvală mai mult de aur decât zugrăvală, și pre dinlăuntru și pre denafară, și acoperită cu plumbu. Și dzic călugării să fie fost făcut și sfeșnicile cele mari și cele mici și policandru și hora tot prisne de argint, și pe urmă să li fie luat un domnu și să fie făcut alteli de spije, care le-am apucat și noi. Iar strâcându-să un clopot mare la mănăstire și făcând călugării clopotul a doa oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare.

VII. Ștefan-vodă cel Bun, vrând să margă la biserică întru o duminică dimineața, la liturghie, în târgu în Vaslui, și ieșind în pălimari la curțile domnești ce era făcute de dânsul, au audzit un glas mare de om strigând să aducă boii la plug. Și mirându-să ce om este acela să are duminica, și îndată au trimis în toate părțile,

Respect pentru oameni și cărți

ca să-l găsescă pre acel om, să-l aducă la dânsul. Și l-au aflat pre om în sus, pre apa Vasluiului, cale de patru ceasuri, arând la o movilă ce să cheamă acum Movila lui Purcel. Că pe acel om încă îl chema Purcel. Și ducându-l pre acel om la Ștefan-vodă, l-au întrebat Ștefan-vodă: el au strigat aşe tare, și pentru ce ară duminica? El au dzis că au strigat el să aducă boii la plug, și ară duminica, că este om sărac, și într-alte dzile n-au vrut frate-său să-i de plugul, și acum duminica i-au dat. Deci Ștefan-vodă au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat fratelui celui săracu, să fie a lui.

Abordarea textului în clasă

- 1) Citiți în întregime legenda a III-a, care cuprinde două părți distincte legate de istoricul mănăstirii Putna, și interpretați semnificațiile celei de-a doua părți, referitoare la păstrarea arcului vestit și a paharului din care a băut Ștefan cel Mare.
- 2) Povestii conținutul legendei a V-a despre aprobul Purice, strămoșul familiei domniților a Movileștilor, punându-l în antiteză cu fapta regretabilă atribuită lui Ștefan din legenda a III-a.
- 3) Citiți și comentați poemul *Copilul din casă*, care face parte din volumul de *Legende istorice* al lui Dimitrie Bolintineanu, punând accent pe sensurile următoarelor versuri:
 „.... Un bătrân îi zice: « – Domnii din vechime
 Ar fi dat lui cinste, căci a tras mai bine.
 Doamne al Moldovei: tu l-ai pizmuit,
 Domnul pân' la șerbu-i azi s-a coborât!
 Dacă dai tu morții cei cu hănicie,
 Cu acei nemernici ce-ar putea să fie?... »”
- 4) Justificați de ce cronicarul înfățișeză – în ipostaze contrastante – personalități bine cunoscute ale istoriei naționale, dintre care se reliefază Ștefan cel Mare și Vasile Lupu.

Repere de interpretare

Ștefan cel Mare – în oglinziile paralele ale legendelor istorice

Legenda a III-a din O samă de cuvinte... este legată de ridicarea construcției mănăstirii Putna, în 1466, lăcașul sfânt devenit cel mai drag lui Ștefan cel Mare, acela în care și-a exprimat dorința testamentară de a fi îngropat. Conform obiceiurilor străvechi practicate la înălțarea unor edificii sacre, ctitorul participa la un ritual inițiatic, cel al tragerii cu arcul. Domnitorul a tras primul și, unde s-a oprit săgeata lui, s-a fixat locul binecuvântat al altarului bisericii. Ștefan, datorită virtuților fizice înăscute, dar și exersate în nenumărate războaie, era recunoscut în epoca sa ca un arcaș neîntrecut. Cronicarul a și recunoscut admirativ că „este mult locu de unde au tras până în mănăstire”. După voievod și-au mai încercat destoinicia întâi vătaful copiilor din casa domnului, apoi doi dintre ucenicii săi. Copiii din casă nu erau feciorii domnitorului, ci fii de boieri nevârstnici, între 14 și 18 ani, care

Capitolul I

A comandanță oastea moldoveană în bătălia de la Stânilești din 1711, care s-a încheiat cu alungarea de pe tron a lui Dimitrie Cantemir, prăbușirea domniilor autohtone și debutul celor fanariote. În 1731, Grigore Ghica l-a numit mare vornic al Tării de Sus, calitate în care el și-a început redactarea cronicii. Avea șaizeci de ani și o experiență de viață bogată și dramatică, fiind martorul intrigilor, al comploturilor și al decăderii naționale după alungarea domnilor pământeni.

Cronica să înfățișează istoria Moldovei vreme de optzeci și doi de ani și se intitulează *Letopiseșul Tării Moldovei de la Dabija-Vodă până la doua domnie a lui Constantin Ioan Mavrocordat*.

„.... iară de la Duca-vodă cel bătrân înainte [...] , nici de pre un izvod al nemăru, ce au scris singur, dintru a sa știință, cât s-au tâmplat de au fost în viață sa. Nu i-au mai trebuit istoric strein să citească și să scrie, că au fost scrisă în inima sa.”

GLOSAR de termeni arhaici

- prestol (pristol) – masă din mijlocul altarului
- oltariu (altar) – parte a bisericii, despartită de naos prin catapec-teasmă
- vătav (vătaf) – supraveghetor, căpetenie, șef
- prisne – ornamente de feronerie
- spije – fontă din care se turnau ghiulele de tun
- pălimari (pălämari) – stâlpi de pridvor, cerdac, foisor

În fruntea *Letopisete*... au fost așezate patruzeci și două de legende istorice, reunite sub titlul *O samă de cuvinte ce sunt auzite din om în om, din oameni vecni și bâtrâni, și în „Letopiset” nu sunt scrise...* Cronicarul motivează separarea legendelor de *Letopiset*... prin faptul că ele dezvăluie întâmplări verosimile, dar neatestate de documente istorice: „deci cine le va citi și le va crede, bine va fi, iar cine nu le va crede, iară va fi bine: cine precum îi va fi voia, aşa va face...” Aceste legende aduc mărturii revelatoare despre domnitori precum Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan, iar cea mai vastă narătivă cuprinde evocarea existenței lui Nicolae Milescu spătarul, supranumit „Cârnul”, povestire pilduitoare, marcată de câteva evenimente aventuroase.

Letopisul... cuprinde douăzeci și cinci de capitole, corespunzătoare celor douăzeci și cinci de domnii ale perioadei înfățișate de cronicar. Eroii principali sunt, însă, numai paisprezece domnitori, unii conducând Moldova de două sau chiar de câte trei ori, dovadă a instabilității politice din acea frământată epocă.

Exemple de conducători cu rol politic nefast sunt Gheorghe Duca cel Bâtrân și Dumitrașcu Cantacuzino. Figurile luminoase de voievozi sunt desprinse din familia Cantemireștilor. *Letopisul...* lui Neculce marchează debutul prozei literare românești, autorul fiind considerat primul povestitor-artist român. Numeroase sunt portretele literare dedicate atât voievozilor apreciați de autor, cât și celor blamați pentru a fi contribuit la decaderea țării lor. Pe Neculce nu l-a interesat atât evoluția istorică, cât – mai ales – argumentarea, prin fapte, a defectelor și a calităților omenești. Dacă el însuși o viață aventureasă, Neculce era atras de senzational și de

aveau șansa să îl servească direct pe conducătorul țării și să se formeze – ca oșteni și ca viitori dregători – în preajma lui. Unul dintre adolescenți a tras cu arcul la o distanță atât de mare, încât „*dzicu să fie întrecut pre Ștefan-Vodă și să-i fie cădut sageata într-un delușel ce se cheamă Sion, ce este lângă mănăstire...*” Legenda spune că domnul s-a mâniat și n-a suportat ofensa de a fi fost depășit de un copilandru, poruncind decapitarea lui. Drept mărturie ale acestei fapte cumplite, s-au ridicat „*un stâlp de piatră*”, marcând locul performanței Tânărului arcaș, și „*o bisericuță de lemn*” în amintirea celui sacrificat pe nedrept.

Legenda confirmă o celebră afirmație a lui Grigore Ureche, referitoare la caracterul impulsiv și săngerios al voievodului moldovean, cel „*mâniș și degrabă vârsătoriu de sânge nevinovat*”. În loc să-și stăpânească mândria lezată de faptul că fusese întrecut la tragerea cu arcul, să laude vrednicia Tânărului și să facă din el un militar destoinic și devotat țării, Ștefan l-a ucis, încercând să-și salveze prestigiul de arcaș nebiruit. El n-a putut suporta nu atât faptul de a fi fost depășit de un încercat soldat moldovean într-o întrecere cu arcurile, cât mai ales umilința de a fi avut drept competitor și de a fi fost învins de un Tânăr necunoscut și lipsit de experiență ostășească. Deoarece ritualul se desfașurase cu o numeroasă asistență publică, voievodul a intenționat să-i intimideze și pe martorii oculari care ar fi avut îndrăzneala să răspândească vestea că domnul țării fusese întrecut de un copil din casă. Orgoliul rănit al militarului de excepție, care a fost Ștefan cel Mare, a covârșit momentan judecata imparțială a conducătorului de stat. El s-ar fi acoperit de laude dacă ar fi avut mărinimia să recunoască destoinicia Tânărului slujitor și s-o recom penseze, eventual, aşa cum va proceda, în 1486, cu aprobul Purice, într-o altă împrejurare dramatică pentru el.

Legenda a VII-a relatează cum, într-o frumoasă zi de duminică, Ștefan cel Mare se pregătea să asiste, în târgul Vasluiului, în prezența unui impresionant alai, la sfânta slujbă a liturghiei. Fire evlavioasă, înălțând (spune legenda a II-a) tot atâta biserică câte războaie a purtat, sfătuindu-și oștenii care-l elogiau să mulțumească întâi lui Dumnezeu și apoi priceperii lui militare, domnitorul ținea cu strictețe la păstrarea legilor și a obiceiurilor creștinești. Unul dintre acestea era și respectarea duminicii ca pe o zi închinată divinității, ceremoniilor religioase și odihnei trupești. Ieșind în curtea domnească, Ștefan a auzit un om care solicita „*cu glas mare*” să-i fie înjugați boii la plug. Domnul a cerut să fie căutat necunoscutul care, voind să muncească în

Panaghier donat de Ștefan cel Mare Mănăstirii Neamț

Theodor Aman, *Ștefan cel Mare și apodul Purice*

zi sfântă, păcătuia. Calm și prudent, Ștefan n-a trimis slujitorii să-l pedepsească pe cel ce încalcă o lege sacră, ci să-l aducă înaintea lui, ca să-i înțeleagă temeinicia motivațiilor. Cel căutat se numea Purcel și era un om atât de sărac, încât nu dispunea nici măcar de un plug necesar să-și are ogorul, ci îl împrumuta de la fratele său, care era mai înlesnit. Din rapacitate și din lipsă elementară de omenie, ca să nu-și diminueze cu nimic profitul, cel avut împrumuta fratelui sărman plugul său numai în zi de sărbătoare. Așadar, bogatul facea legea pământului, iar Purcel, resemnat, muncea în fiecare duminică. Ștefan ar fi putut să-i dăruiască omului necăjit un plug nou, dar el „au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat fratelui celui săracu, să fie a lui”. Voievodul i-a oferit, astfel, o dublă lecție morală celui dintâi: că avuțiile sunt trecătoare pe lume și că s-ar fi cuvenit măcar să-și respecte fratele ca pe un egal, împrumutându-i unealta de muncă cel puțin într-o zi lucrătoare, pentru că și el avea dreptul creștinesc la repausul duminical, într-o zi hărăzită vieții sufletești.

Cele două legende istorice prezintă, într-un stil elocvent, lapidar și pilduitor, aspecte morale contrastante atât în personalitatea lui Ștefan cel Mare, cât și în firea omului în genere: injustiția datorată impulsivității și orgoliului lezat, în antiteză cu gestul justițiar, asigurat de rațunea imparțială și de simțul diplomatic în virtutea cărora acționează omul de stat. Stăpânul n-are nici un drept – moral sau civic – de a-și ucide slujitorul, numai pentru că acela i s-a dovedit superior într-o privință. Legile umane trebuie date și respectate în beneficiul tuturor, nu numai în folosul celor bogați și puternici; totodată, regulile laice nu pot prevala asupra legilor sfinte, statonicele de Dumnezeu însuși, deoarece acestea din urmă rămân neclintite și dau semnificație perpetuă condiției umane.

Valoarea documentară și artistică a celor 42 de legende istorice

Ion Neculce a făcut, în mod evident, o selecție în noianul de povestiri fabuloase care circulau în epocă pe seama personalităților istorice, înregistrându-le pe cele „mai alese”, adică mai deosebite prin problematica ridicată, și mai verosimile, pentru a merita să fie consemnate.

întâmplările ieșite din comun. Limbajul cronicii reflectă renunțarea la clasicitatea savantă a lui Miron Costin, preferința pentru exprimarea plastică, uzuale, bazată pe limba populară. El a introdus **stilul paremiologic**, adică vorbirea în pilde înțelepte prin abundența proverbelor citate: „pasarea vicleană dă singură în lat”, „mielelul bland suge la două maice”, „au stins bine focul cu paie”, „calul răios găsește copaciul scorțos”. Întrucât domnia lui Dimitrie Cantemir – la care a participat direct – se află în centrul operei sale, creația autorului are un caracter **memorialistic**. Neculce s-a băzuit pe observațiile sale directe asupra indivizilor, asupra psihologiei maselor și asupra faptelor acestora. Modalitatea narativă directă, stilul firesc și apropiat de cel popular, conținutul epic și general-uman atât al cronicii, cât și al legendelor, toate au constituit un bogat izvor de inspirație al literaturii noastre ulterioare: poeți ca Dimitrie Bolintineanu, Vasile Alecsandri, George Coșbuc au versificat multe dintre temele propuse de suita legendară din *O samă de cuvinte...*; prozatori remarcabili, precum Costache Negruzzi, Alexandru Odobescu, Mihail Sadoveanu, au valorificat din plin vechile cronică și s-au considerat urmași ai operei artistice scrise de Ion Neculce.

Legenda

● Termenul provine din fr. **légende**, lat. **legenda** – „acea ce trebuie citit, narăție”.

„Legenda este o specie a literaturii populare și culte, aparținând genului epic, mai ales în proză, dar și în versuri, de obicei redusă ca dimensiune, care, utilizând elemente miraculoase sau fantastice, tinde să dea o explicație genetică și, în general, cauzală unui eveniment din realitate” (*Dictionar de termeni literari* [DTL], 1976).

Legendele se clasifică în: mitologice (inclusiv cele considerate de folcloristi „religioase”) și istorice.

„**Legendele mitologice** atribuie originea, existența și caracteristicile fenomenelor avute în vedere (geneza cosmolului, a astrelor, a Pământului, a florei, a faunei etc.) unor făpturi imaginare, supranaturale (amintind, uneori, de cele din basme: muma pădurii, piticii, zânele etc.).

Legendele istorice apeleză, uneori în chip fantezist, pentru același fel de explicații, la evenimente și personaje reale” (op. cit.). Legenda istorică nu cuprinde, în mod obligatoriu, aspecte fantastice ori fabuloase.

În vechime, termenul a fost folosit pentru orice povestire cu un grad minim de verosimilitate. „Apropiată de snoavă, de poveștile cu animale, de basme și, uneori, de baladele voinicești, legenda se deosebește funcțional de toate acestea prin tendința ei explicativă și prin fantasticul subordonat acestiei” (op. cit.).

În perioadele străvechi, legenda a suplinit istoria, iar în alte perioade a completat-o. Cunoscutele scrieri ale Antichității (*Iliada* și *Odissea*) au nuclee epice bazate pe legende istorice. Alteori, legendele au fost consemnate ca atare, cum s-a întâmplat cu cele cuprinse în *O samă de cuvinte...*, de la începutul cronicii lui Ion Neculce. Unele dintre acestea au fost prelucrate, la rândul lor, de scriitori, cum au procedat Dimitrie Bolintineanu (*Legende istorice*) și Vasile Alecsandri (*Legende*).

Bibliografie

- G. Calinescu, *Istoria literaturii române, de la origini până în prezent*, ediția a II-a, Editura Minerva, București, 1982
- Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, Editura Universității, București, vol. I, 1994; vol. II, 1998
- Alexandru Piru, *Literatura română veche*, ediția a III-a, Editura pentru Literatură, București, 1970

Prin intermediul lor, cronicarul devine **cel dintâi povestitor** care transformă voit cadrul strict informativ al relatărilor în tot atâtea fapte artistice adresate cititorilor, încercând să-i captiveze estetic și să-i educe. Ei au dreptul de a delibera asupra credibilității întâmplărilor menționate, dar – puternic implicați ideatic și afectiv în desfașurarea lor – nu se mai pot sustrage nici farmecului povestirii, nici judecării acțiunilor – corecte ori arbitrale – ale personajelor reînviate de pana scriitorului. Abil psiholog, Neculce și-a coborât eroii dintr-o aură de idealitate, neverosimilă prin însăși perfecțiunea ei, umanizându-i prin menționarea scăderilor inerente și chiar a erorilor grave comise de aceștia. Faptele lor, uneori contradictorii, alteori blamabile de-a dreptul, le conferă adâncime sufletească și complexitate umană, stârnind acut interesul receptorilor. Lectura incitantă a povestirilor despre unele acțiuni contradictorii îmbogățește experiența de viață a cititorilor, îi îndeamnă la reflecție și la autocunoaștere, îi formează moralmente. Astfel, cronica propriu-zisă și legendele consemnate de Ion Neculce încheie o etapă a literaturii noastre, trasând **primul hotar estetic** între letopisețul cu valoare de document istoric și proza literară în care intervine subiectivitatea autorului ei. În fraza memorabilă ce încheie „Predoslovia” sa, Neculce se adresa cititorilor – prezenți și viitori – ca unor „*frați*” de suflet cărora le oferă întreaga sa operă sub forma unui decalog extins, unde vor găsi exemplele demne de urmat ori pe acelea care îi „*vor feri de primejdii*”, dar mai ales vor afla pildele menite să-i facă pe deplin conștienți că se succed, în timp, unor „*domni și noroade de cinste*”.

Exerciții de redactare și compozitii

- 1) Motivați atenția pe care o acordă moralistul Ion Neculce în *O samă de cuvinte...* unor voievozi cu o reputație nefastă în istoria țării, precum: Despot-Vodă, Alexandru Lăpușneanu, Gheorghe Ștefan, Ștefăniță-Vodă (fiul lui Vasile Lupu) și alții.
- 2) Argumentați varietatea tipologiilor umane prezентate în legende, de la voievozi (cei mai numeroși), mari boieri, vestiți căpătani de oști, oameni de litere (umanistul Nicolae Milescu), până la aprozi (boiernași din garda personală a unui domn), răzeși, soții și fiice de voievozi ori copii de oameni săraci, plecați în lume (legenda a XXXVII-a).
- 3) Relatați, în scris, subiectul celei de a XXXVII-a legende și demonstrați importanța sentimentului de prietenie și a cuvântului dat în relația sufletească dintre oameni.
- 4) Rezumați conținutul celei mai ample legende (cea de a XLI-a), dedicate vieții aventuroase a spătarului Nicolae Milescu, comentând faptul că inteligența și cultura unui om nu pot compensa absența caracterului și nici ingratitudinea față de binefacătorul său: „...Iar când au fost odată, nu s-au săturat de bine și de cinstea ce avea la Ștefăniță-Vodă, ce au sedzut și au scris niște cărți violene, și le-au pus într-un bătu sfredelit și le-au trimis lui Constantin-Vodă cel Bătrân Basarabă în Țara Leșască, ca să se ridice de acolo cu oști, să vie să scoată pre Ștefăniță-Vodă din domnie...”